

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LIBOR DUCHEK

MARKOVO EVANGELIUM A ANTICKÁ TRAGÉDIE

VEDOUCÍ PRÁCE: DOC. JIŘÍ MRÁZEK, TH.D.

BAKALÁŘSKÉ STUDIUM TEOLOGIE KŘESŤANSKÝCH TRADIC

2007

PODĚKOVÁNÍ: Chtěl bych poděkovat všem, kteří působili v době mého studia, tedy v letech 2002-2007, na Institutu ekumenických studií a jednou do roka i ve Strašicích.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem MARKOVO EVANGELIUM A
ANTICKÁ TRAGÉDIE napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.
V Praze 23.11. 2006 Libor Duchek

Obsah:

1. ÚVOD	6
2. MARKOVO EVANGELIUM V KONTEXTU TEHDEJŠÍCH ŽÁNŘŮ	6
3. TRAGICKÝ RYS MARKOVA EVANGELIA	8
4. MAREK A ARISTOTELOVA POETIKA	10
5. DRAMATIČNOST PROLOGU	17
6. DRAMATICKÉ ATRIBUTY MARKOVA EVANGELIA	21
6.1.1 SVĚT MARKOVA EVANGELIA	21
6.1.2 UMÍSTĚNÍ	22
6.2 POSTAVY	23
6.2.1 JEŽÍŠ	23
6.2.2 UČEDNÍCI	23
6.2.3 NÁBOŽENSKÉ AUTORITY	26
6.2.4 ZÁSTUP	30
6.2.5 MALÉ ROLE	31
6.3 ZOBECNĚNÍ	31
7. MARKOVY FIGURY	32
7.1 RÉTORICKÉ FIGURY	32
7.2 DRAMATICKÉ FIGURY	35
8. ZÁVĚR	36
9. BIBLIOGRAFIE:	37

Anotace:

Práce se zabývá stylistickými kvalitami Markova evangelia. Nejprve obecně porovnává antické žánry s Markovým evangeliem a stručně pojmenovává shody a neshody. Dojde k závěru, že nejvíce společných prvků má Markovo evangelium s řeckou tragédií. Proto nejprve porovná náboženskou a sociální funkci tragédie s evangeliem. Po té, co některé společné funkce nalezne, se zaměří na nároky na tvorbu tragédií, které jsou obsaženy v Aristotelově Poetice. Na rozboru Markova Prologu ukáže i další dramatické funkce a narativní strategie typické pro Markovo evangelium. V rámci moderní literární kritiky se práce dále zabývá rozbohem narativních funkcí postav a ostatních dramatických atributů. Jako přídavek práce také obsahuje stručný výčet Markových figur a tropu s několika příklady.

Summary:

This essay (Mark`s gospel and antique tragedy) concerns the stylistic quality of Mark`s gospel. First it generally compares antique genres with Mark`s gospel and briefly enumerates the correspondences and the divergences. It will come to the conclusion that Mark`s gospel has the most common elements with a greek tragedy. That for at first it compares religious and sociological function of a tragedy and gospel. When some of these functions will have found, the essay will concentrate on requirements of tragedy production, especially these included in Aristotel`s Poetic. In the analysis of Mark`s Prolog of gospel we are going to show also the other dramatic functions and narativ strategies, which are typical for Mark. In the framework of modern literary critique the essey continues with analysis of narativ function of characters and other dramatic tools. Like an appendix we also add a short list of Mark`s figures of speech and trope with a few examples.

1. ÚVOD

Z hlediska receptivní estetiky vzbuzuje Markovo evangelium emoce napětí, snad i strachu a konečně úlevy. Tento efekt byl často přičítán jednoduchosti Markova stylu¹. Soudilo se, že Marek zpracoval evangelijní látku svým přirozeným talentem, aniž by k tomu, jako například Lukáš, použil současných rétorických a stylistických prostředků, dokonce že je snad ani neznal. A právě díky této Markově prostotě se nám zachovalo evangelium v nejčistší podobě, kterou pak synoptici přijali jako výchozí pro svůj další teologicko-stylistický záměr. Nicméně po důkladném rozboru lze zjistit, že něco takového je možné jen díky pečlivé práci autora. Neboť „*průzkum redakčních rysů takových, jako jsou shrnutí, spojení (nebo švy), souslednost a uskupení naznačují, že autor nekopíroval jen příběhy, nýbrž že on psal příběh. ... Části evangelia nemohou být překotně rozděleny, otřeseny, rozházeny, a zauzlovány.*”² Pokud by se tomu tak stalo, pak bychom nejen ztratili onen emoční efekt, ale přiblížili bychom se kvalitou některým apokryfům. Vždyť přece sami můžeme nahlédnout, že „*všechny popisy, všechny informace o pohybu a citu jsou oceňovány těmito dvěma paradoxními charakteristikami, totiž extrémní jednoduchostí a propracovaným realismem.*“³

Cílem této práce tedy bude především vyvrátit tezi o jednoduchosti Markova evangelia ve smyslu nezáměrné neznalosti stylistických prostředků, či tezi, že jde snad o pouhý přepis starší ústní tradice. Práce si bude všimát právě stylu, o němž se bude snažit dokázat, že má silnou tendenci k dramatičnosti. Bude zohledněn literárně-kritický přístup jak tehdejší, v osobě Aristotelově, tak i současný.

2. MARKOVO EVANGELIUM V KONTEXTU TEHDEJŠÍCH ŽÁNŘŮ

Je zřejmé, že Marek žil v kulturní době, kdy výtvarky řecké a římské kultury byly široce dostupné jak učenci tak i laikovi⁴. Existovaly jednak poetické žánry jako drama, epika, lyrika a satiry a samozřejmě byly již vysoce rozvinuty i prozaické žánry jako historie, román, životopisy, řečnictví a filosofie. Ježíš žil v době stříbrného věku římské literatury. Mezi nejvýznamnější autory této doby patří Seneca, Lucanus a Petronius⁵. Nicméně po provedených srovnáních bylo zjištěno, že evangelium se nedá

¹ Srov. „*Jazyk a styl Markova evangelia je jednoduchý.*“ LIMBECK, Meinhard, *Malý stuttgartský komentář*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997, s.12

² BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.14

³ Ibid, s.114

⁴ Dokonce se našlo divadlo z prvního století poblíž Nazareta.

⁵ Srov.: CONTE, Gian Biagio, *Dějiny římské literatury*, Praha 2003

zařadit mezi dosud známé žánry, alespoň ne jako žánrově čisté.⁶ Zdá se tedy nevyvratitelné, že evangelium nebylo psáno se záměrem napodobovat jiné dosud známé žánry. Gilbert Bilezikian dokonce tvrdí, že „*nikde v evangeliu nedává autor podnět k tomu, že by byl motivován záměrným důrazem na adoraci estetických kvalit svého díla nebo na jeho umělecké okrášlení, aby napodobil klasickou literaturu.*“⁷ To ovšem nečiní ani mnohá jiná antická díla.

V době Markova narození napsal Ovidius *Ars poetica*, kde autor kategorizuje poetické žánry, nicméně Marek nejeví žádnou známku znalosti tohoto spisku, natož aby se podle něho řídil⁸. „*Jeho evangelium nemohlo být ani považováno za špatnou literaturu, vždyť nejevilo žádný záměr být vůbec nějakou literaturou.*“⁹ Rovněž i zde lze namítnout, že tak nečinila mnohá jiná antická díla. A i když se psala historie, autor používal rétorické prostředky své doby, pokud je ovšem sám neužil jako první.

Evangelium, jak ho chápali první křesťané včetně Marka, bylo především onou dobrou zvěstí Ježíše Krista. Bylo zprávou o jeho slovech a činech. Snad by tedy mohlo být biografií. Problémem ovšem je, že nás Marek nejen neinformuje o jeho dětství, ale ani o podstatné části jeho dospívání. Evangelium začíná in media res, je pominuto narození a minulost Ježíšova. Mluví pouze o blíže neurčené době jeho působení před jeho smrtí a tím, co se stalo krátce po jeho smrti. Jednotlivé obrazy z Ježíšova působení nejsou ve většině vůbec spojitě navázány. Marek se smiřuje s prostou informací „A pak... kai euthus“ Proti klasickým životopisům také v Markovi převládá přímá řeč. Na historiografii je to zase příliš nezasazené do historického kontextu a opět chybí datace. O řečnictví ani nelze mluvit, neboť přes mnohé výroky je přeci jen děj dominantní složkou. Abychom mohli mluvit o satíře, musel by být někdo zesměšňován. Jestliže je však v Markově evangeliu někdo zesměšňován, pak to nebývá k smíchu. Kdybychom chtěli mluvit o poetických žánrech, chybí to nejzásadnější – konkrétní¹⁰ metrum.

⁶ Srov. BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.19

⁷ Ibid, s.19

⁸ Marek nenásleduje žádný etablovaný žánr a ani nevybírání nějakou osvědčenou látku. Rezignuje na metrum. Také má příliš charakterů. Do děje zasahuje Bůh. Objevují se neuvěřitelné a hrozné věci. A především jestliže nás snad Markovo evangelium o něčem poučí, tak zcela jistě není potěšující ve smyslu zábavné (docere et delectare). Je tedy zřejmé, že se Marek nejen neřídí Ovidiem, ale že by to bylo přímo nesmyslné.

⁹ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.20

¹⁰ Jelikož je Markovo evangelium psáno v řečtině je jistá kvalita metra pro ně nezbytná, nicméně není precizovaná v klasických normách – o tom později.

„Jestliže se rysy (Markova) evangelia nezdají být ani novým stvořením ani jako výsledek napodobení existujících modelů, a jestliže nárys Ježíšova života předávaný tradicí nevysvětluje formu evangelia, zůstává pak čtvrtý směr zkoumání, kterým bychom se měli zabývat. Je přípustné, že forma evangelia by mohla být výsledkem zručné kombinace prvků na jednu stranu tak rozdílných jako je evangelický narativ a na druhou stranu kompatibilních literárních prostředků vypůjčených po kusech z rozvinutého klasického vzoru – obzvláště z řecké tragédie.“¹¹

3. TRAGICKÝ RYS MARKOVA EVANGELIA

Vidíme tedy, že, ač Markovo evangelium neodpovídá, co se týče hlavních rysů, žádnému etablovanému žánru z doby svého vzniku (respektive vždy má nějaký rys, jenž vylučuje možnost přímé kategorizace), využívá bohatě jednotlivých figur a tropů známých z antické tradice. Nejvíce však využívá prostředků klasické řecké tragédie.

Jestliže chceme mluvit o tragických prvcích v Markově evangeliu je nutné nejprve odlišit dva významy. Totiž to, jak tragédii chápeme dnes, a jak byla nahlížena v antice a zejména v řecké tradici. V současné době se pod pojmem tragické rozumí něco patetického, temného, co nemůže skončit dobře. Tragický hrdina tísněn konfliktem nakonec podléhá silám osudu a umírá. Tomuto chápání odpovídají především ty nejznámější tragédie jako jsou Romeo a Julie a Hamlet. Takovýto typ tragédie je však v antice ojedinělý.

Nejčistším výtvozem by pak byl jistě Oidipus král. Nicméně i ten má své pokračování, a to Oidipa na Kolónu, kde se hrdina stane svou velkolepou smrtí blahodárným héroem Attiky. Nicméně mnoho a snad i většina tragédií končí smířením. Mezi ty nejznámější tohoto druhu jistě patří Oresteia, Prométheus, Filoktétés, Ifigeneia. Co tedy charakterizuje klasickou tragédii, respektive jaký rys má společný s Markovým evangeliem? Především tragédie se vyvinula z náboženských zpěvů a tanců na počest Dionýsia. Dionýsios míval přídomek Trisgénetos, neboli třikrát zrozený.¹² Byl bohem jenž třikrát zemřel a znovu vstal z mrtvých.

¹¹ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.20

¹² Srov.: KERENYI, K., *Mytologie Řeků*, Oikoyomenh, Praha 1996, heslo Dionýsos. Nejprve se narodil Persefóně a zabili ho Titáni – rozsekali ho na kusy, pak Semelé – sežehnuta bleskem, a nakonec z nohy Dia. Tento mýtus sehrál velkou roli v orfických mysteriích a později v bakchanáliích. Jeho stoupenci pak v době římské byli pronásledováni.

Pravděpodobně právě toto téma bylo zpracováváno v prvních tragédiích. Náboženský smysl tragédie byl tedy nepopíratelný. Tragédie měla často za smysl osvětlit existenci určitého kultu či rituálu.¹³ Například drama *Ifigenie v Tauridě* osvětlovalo existenci kultu Artemidy Tauropolské poblíž Athén. V trilogii o Orestovi se zase dozvídáme o vzniku soudu na Areově pahorku poblíž Athén a nedalekého háje Eumenid. Podobně bychom mohli uvažovat o Markově evangeliu, totiž jako o aitiologii křesťanských Velikonoc.

Dokonce i co se týče charakteru protagonisty nemůžeme popřít jisté podobné rysy.

„Dramatické konvence vyžadovaly, aby hrdina byl osobou překračující běžný lidský úděl. Obyčejně byl šlechtického nebo božského původu, jeho nebo její osud znamenal utrpení a smrt, často se obětoval jako lék, zástupná oběť nesoucí zástupně nějaké poskvrnění, aby zachránil ostatní.“¹⁴

(Například již výše zmíněný Oidipús na Kolónu a *Ifigenie v Aulidě*) Tragédie tohoto typu často v sobě měly tento prvek obrody přírody¹⁵ a společnosti¹⁶.

Uvědomme si, že se hrály o Velkých Dionýsiích, které se odehrávaly na jaře. Byly tedy také svátkem započaté mořeplavby. Po dlouhých zimních měsících se tímto samozřejmě posiloval prvek znovuzrození, znovunastolení jak mezilidské tak náboženské komunikace. Pro Řeky bylo jaro návratem Persefóny z podsvětí a tedy i obnovením požehnání Démetry. Nabízí se tedy otázka, co vedlo k tomu, že mezi prvními dramaty, která nahradila antická dramata, byly zrovna pašijové hry, a zda také nenahrazovaly v jistém smyslu i jejich funkci.

„Zobrazovaly lidské tázání¹⁷ po vysvětlení ničivého a milostivého kosmu, po příčině jejich vlastního rozporného bytí, po řešení krutých protikladů života, a touhu po konečné realitě.“¹⁸ Antická tragédie tak byla plná teologie: otázkách po podstatě bohů a po vztahu člověka k božskému. Zatímco v *Prométheovi* nacházíme Dia jako krutého despotického vládce, tak v díle stejného autora v *Prosebnicích* a *Agamemnónovi* nalézáme Dia velmi podobného křesťanskému Bohu. Je vševědoucí, takřka samovládoucí, moudrý, všemocný prosazovatel práva, zastává se cizinců a

¹³ Srov.: BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.25

¹⁴ Ibid, s.25

¹⁵ Musíme uvažovat přírodu v širším významu, jak to známe například z angličtiny, ale i z řečtiny.

¹⁶ V tomto smyslu si kulty Dionýsia a Déméter byly trochu podobny.

¹⁷ V anglickém originále „human quest“

¹⁸ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.25

lidí bez zázemí. Hřích otců se projevuje na jejich potomcích – Laiův dům. A k tomu ke všemu v řecké tragédii je člověk slaven jako ten, kdo v posledku sám zodpovídá za svůj osud. Náboženské rysy tedy můžeme shrnout do několika bodů. V tragédii se „*potvrzuje morální řád, přijímá se transcendence, zkoumá se problém zla, věří se v převládající spravedlnost, zjevuje se mystérium, zpodobuje se oběť.*“¹⁹ Tragédie zjevuje konflikt řádu lidského a božského. Tragičtí hrdinové právě tím, že lidský řád překračují, ukazují na řád, který je nad tím vším. On je pak zdrojem jejich síly a jejich mimořádnosti. Jsou symbolem naděje, že tento svět nebyl zcela bohy opuštěn.

V prvním století bylo drama natolik rozšířeno, že nejen bylo dostupné širokým masám, ale dokonce se jeho znalosti dalo jen s velkými obtížemi vyhnout. „*At' už byl Marek římský Žid původně z Palestiny nebo byl z židovské diaspory původem, v každém případě jeho kulturní horizont zahrnoval znalost řecké tragédie.*“²⁰

Helenistické vzdělávací instituce používaly k výuce řečtiny právě díla řeckých mistrů včetně nám dochovaného trojlístku tragiků (právě proto se dochovaly). Četli se zejména Homér, Aischylos, Sofoklés, Euripidés, Menandros, Démosthénés a Xenofón. Jejich texty a ještě texty některých jiných autorů se žáci učili nazpaměť a bylo zvykem je při určitých příležitostech recitovat na veřejnosti.

4. MAREK A ARISTOTELOVA POETIKA

Podívejme se nejprve na Aristotelovo vymezení tragédie: „*ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας μέγεθος ἔχουσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ χωρὶς ἐκάστῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρῶντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.*“²¹ Podlé této definice se Markovo evangelium značně tragédii blíží. Neboť těžko můžeme mluvit o tom, že se snad Marek nejal zobrazovat činy vážné a dokonalé. Samo evangelium má pak velikost, která je εὐσύνοπτον a

¹⁹ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.26

²⁰ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.49 – o Markově původu však nelze tvrdit přesvědčivě jako o židovském.

²¹ Aristoteles, *Poetika*, kap.6, 1149b21 překl.: Jest tedy tragédie napodobením činů vážných a dokonalých, mající velikost, upravenými (doslova okořeněnými) slovy v každé části příslušným prostředkem zvlášť, *napodobuje pomocí* jednajících osob nikoli zvěstí (*vyprávěním*), skrze soucit a strach způsobuje katarsi od těchto pocitů.

εὐμνημόνευτον²² (přehledná a dobře zapamatovatelná). Dokonce, což je takřka nezpochybnitelné, cítíme s hlavním hrdinou soucit, ale zároveň máme o něj strach a bázeň, když už nepadne-li přímo na nás, tak alespoň často padá na jednotlivé postavy a skupiny postav. V tomhle ohledu tedy nemůžeme Markovi nic vytknout. Problém ovšem nastane, když se budeme ptát po jeho upravených slovech či okrášlovacích prostředcích. Následně Aristoteles konkretizuje své požadavky, a to že jednotlivé části mají být provedeny pouze veršem, jiné i s nápěvem. Zdá se, že v tuto chvíli Markovo evangelium nevyhovuje. Avšak podle studie Gerta Lüderitze „*se Marek sice neřídí podle rétorických pravidel, neboť používá zakázaných metrických konců veršů a také se nevyvarovává hiátu. Nicméně je Markovo evangelium ve své dikci rytmické a na koncích kól užívá obzvláště často klauzule s dlouhou slabikou.*“²³ Přesto však není prosto Aristotelových požadavků, co se týče mluvy (λέξις), jak je známe z Rétoriky. Aristotelés doporučuje okrášlovat řeč tropy a figurami, a to především metaforami, glóttami (buď archaismy nebo dialektismy – neobyčejná slova) a kompozity či zvláštním slovním spojením.²⁴ Často se tvrdí, že Markův styl je prostý, nicméně při detailnějším pohledu zjistíme, že Marek používal jednotlivé styly velmi účelně a že na některých místech, kde by to nerušilo jeho umělecký záměr, se nebál okořenit metaforou, byť třeba nepůvodní. Z hlediska synchronního zkoumání bez zřetele na Markovy zdroje je Markovo evangelium dokonce plné metafor. Důvod, proč se mluví o jeho prostotě, je totiž ten, že tyto metafory se objevují pouze v přímé řeči a v citátech. Neboť co nalézáme hned v úvodu evangelia než synekdochu tedy druh metafory? („*Hlas volajícího na poušti*“²⁵) Nebo o něco později křtění Duchem svatým, rybář lidí, Syn člověka apod.? Jistě jsou to metafory a výrazy převzaté ze Starého zákona, nicméně to nepopírá Markův umělecký záměr těchto metafor a slovních spojení užít. Co se týče glott, pak právě především Marek je znám užíváním arameismů. Např.: „Talitha kum!“ Mk5,41; „Effatha!“ Mk7,34; „Eloi, eloi lema sabachtani?“ Mk15,34. Nicméně objevují se i latinismy jako δηνάριον Mk12,15 a κεντυρίων Mk15,39.

V Aristotelově koncepci tragédie je zdůrazněn význam děje oproti charakteru postav („μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις. ἢ γὰρ

²² Srov.: Aristoteles, Poetika, kap.7, 10.věta

²³ LÜDERITZ, Gert, *Rhetorik, Poetik, Kompositionstechnik im Markusevangelium*, s.170 In: Markus-Philologie, vydáno Hubert Cancik, J.C.B.Mohr, Tübingen 1984

²⁴ Aristoteles, Rétorika III 1405b 35-1406b 14

²⁵ Mk1,3

τραγωδία μίμησις ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπων ἀλλὰ πράξεων καὶ βίου [καὶ εὐδαιμονία καὶ κακοδαιμονία ἐν πράξει ἐστίν, καὶ τὸ τέλος προᾶξις τις ἐστίν, οὐ ποιότης· εἰσὶν δὲ κατὰ μὲν τὰ ἦθη ποιοί τινες, κατὰ δὲ τὰς πράξεις εὐδαιμόνες ἢ τούναντίον]”²⁶. Člověk se může lépe identifikovat s osobou, kterou spíše určují okolnosti, než její povaha. Proto charakter postav spíše následuje jejich dějové určení než naopak. „ὥστε τὰ πράγματα καὶ ὁ μῦθος τέλος τῆς τραγωδίας, τὸ δὲ τέλος μέγιστον ἀπάντων.“²⁷ To samozřejmě neplatí u Euripida. „V tomto smyslu se osud stává nástrojem děje jakožto zkouška charakteru, a hrdinové závisí na jeho libosti. Oni neutvářejí historii, oni jsou jejími oběťmi.“²⁸ Aristoteles neodmítá silnou roli vášní, nicméně je raději, když tyto emoce jsou způsobeny událostmi, které postupně zavalují hrdinu až k tragickému vyústění celého dramatu.

„Charakter děje v tragédii vyžaduje, aby tam byla nejprve expozice potenciálně tragické situace a významu hrdiny. Ta je následována sérií událostí předjímajících vyvrcholení v ději, obvykle scéna rozpoznání. Pravá podstata či identita hrdiny je ve hře nejasně tušena, ačkoliv je již jasně předem zjevena recipientovi. Následně postavy nebo síly skličující hrdinu znásobí své úsilí, aby přivodili katastrofu. Avšak když se situace změní k horšímu, determinace hrdiny zůstává nedotčena. Nakonec přichází velký zvrat nebo rozřešení děje, když se zdá, že hrdinovi nepřátelské síly ho zničí.“²⁹

Nicméně tragédie obvykle končí hrdinovým triumfem. Tato struktura není ve své podstatě cizí ani evangeliu. Rovněž je zde důraz na události a děj spíše než na Ježíšovy emoce, mezi nimiž se objevují soucit, hněv, úzkost a smutek. Ty jsou však zmíněny vždy spíše výjimečně. A právě Marek se ze všech novozákonních spisů nejvíce soustředí na děj. „*Narativ je okrouhán do nezdolné sekvence bezdeché akce.*“³⁰ Aristotelés rozlišuje tři části děje: zauzlení, zvrat, rozuzlení. „λέγω δὲ δέσιν μὲν

²⁶ Aristoteles, Poetika, kap.6, 12.věta překl. Nejdůležitější z těchto složek je sestavení událostí. Neboť tragédie je napodobením nikoliv lidí ale činů a života (jak blahobyť tak neštěstí je v činech, a cílem tragédie je nějaký děj, nikoli vlastnost. Jací lidé jsou záleží na povaze, na činech však záleží jejich štěstí či opak.)

²⁷ Aristoteles, Poetika, kap.6, 13.věta překl. Takže děj a příběh je cílem tragédie a cíl je ze všeho to nejdůležitější.

²⁸ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.52

²⁹ Ibid, s.52-3

³⁰ Ibid, s.53

εἶναι τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τούτου τοῦ μέρους, ὃ ἔσχατόν ἐστιν, ἐξ οὗ μεταβαίνει εἰς εὐτυχίαν ἢ εἰς ἀτυχίαν, λύσιν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους.“³¹ Kdybychom tedy aplikovali tento vzorec děje na Marka, pak by první část končila v Caesareji Filipské, kde se odehrává zvrát rozpoznáním, a zbytek evangelia by bylo rozuzlení. Co se týče anagnorize, tak Aristoteles v 16. kapitole vyjmenovává jednotlivé tehdy známé druhy a nakonec tvrdí, že „πασῶν δὲ βελτίστη ἀναγνώρισις ἢ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων...“³². Dovolím si kategorizovat Markovu scénu rozpoznání právě mezi tento druh. Neboť na základě čeho jiného poznává Petr v Ježíši mesiáše, než na základě Ježíšových předchozích slov a činů³³? Aristotelés uvádí jako příklad tohoto druhu anagnorize scénu z *Ifígenie v Tauridě*, kde ona pod tlakem událostí chce dát svému bratrovi zprávu do otčiny a tím se odhalí. Další příklad, jež Aristotelés uvede, je *Oidipus král*, kde se jeho identita odhalí právě skrze jeho činy. Nicméně Marek je v tomto nároku mnohem čistší. Neboť on celý děj směřuje k anagnorizi. Všechny Markovy postavy jsou nuceny se vyrovnávat s otázkou Ježíšovy identity a jejich chování je determinováno právě tím, jakou odpověď si dají. Petrovo odhalení u Caesareje Filipské musí proto být jen částečné, což dokládá následné chování učedníků, neboť se chovají zcela zřejmě tak, že onen význam nepochopili.

Tato Markova koncepce odpovídá i dalšímu Aristotelově nároku, totiž nároku na jednotnost děje: „χρὴ οὖν, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἢ μία μίμησις ἑνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησις ἐστι, μιᾶς τε εἶναι καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πραγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους ἢ ἀφαιρουμένου διαφέρεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον· ὃ γὰρ προσὸν ἢ μὴ προσὸν μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲν μόνιον τοῦ ὅλου ἐστίν.“³⁴ I u Marka je tedy dodrženo Aristotelovo pravidlo jednoty

³¹ Aristoteles, *Poetika*, kap.18, 2.věta překl. Tvrdím tedy, že zápletka je vše od počátku až po část *hry*, která předchází té části, z níž se *děj* obrací ke zdu či nezdu; a rozuzlení je od počátku zvratu až do konce.

³² Aristoteles, *Poetika*, kap.16, 11.věta překl. Nejlepší ze všech anagnorizí je ta, která vyplývá z událostí samých.

³³ Nacházíme dokonce podobnost mezi rozpoznávací scénou z *Elektry* (Sof.) a rozhovorem s učedníky, co si o Ježíšovi lidé myslí.

³⁴ Aristoteles, *Poetika*, kap.8, 4.věta překl. Jest tedy třeba, právě tak jako v ostatních mimetických uměních jedno zobrazení je zobrazením jednoho, aby i děj, jelikož je zobrazením činů, byl zobrazením jednoho a celého jednání, a jeho části musí být sestaveny z událostí tak, aby když se pomíchají

děje (jediného skutečně Aristotelovského pravidla z pozdějších tří jednot. V antice se dodržovala i jednota místa a času, avšak to bylo spíše z praktických příčin. (Nebylo úplně snadné měnit scénu, když chór nesměl odejít.) Marek zcela odhlíží od nároku na jednotu času, nicméně sám neudává nijak přesné časování mezi jednotlivými událostmi až na výjimky, kde to má svůj specifický význam. Marek to, co ztratí na přesnosti výrazu euthys, získá na dramatickém účinu. Jednota času je dodržována právě v těchto oddělených scénách.³⁵ Co se týče jednoty místa, jsou v podstatě v Markově evangeliu jen dvě hlavní dějiště - Galilea, (okolí jezera) a Jeruzalém.

V deváté kapitole Aristotelés poznamenává, jak nejlépe docílit emočního cíle tragédie: „ἐπει δὲ οὐ μόνον τελείας ἐστὶ πράξεως ἢ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν, ταῦτα δὲ γίνεται καὶ μάλιστα [καὶ μᾶλλον] ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἄλληλα.“³⁶ A pokud čteme Markovo evangelium poprvé, pak se nám skutečně zdá poněkud překvapivé, že Bůh je jakoby přemožen lidmi a v momentě, když už se s tím smíříme, jsme ještě více překvapeni, když se dozvíme o tom, že není mezi mrtvými. Ale nakonec to vše dává smysl, neboť se tak nestalo náhodou, ale všechny tyto události od počátku vyplývají jedna z druhé. Vše se děje podle proroctví.

„Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἢ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολή, καθάπερ εἴρηται, καὶ τοῦτο δὲ, ὥσπερ λέγομεν, κατὰ τὸ εἰκὸς ἢ ἀναγκαῖον,“³⁷ Právě takovou změnu či proměnu očekávaného spádu děje nalzáme ve třetí části Markova evangelia. Po té, co vidíme davы vítající Ježíše jako syna Davidova, se po několika dalších scénách objevuje zcela protikladná scéna, kdy ti samí lidé žádají Jeho smrt. Očekávaná scéna trvalého vítězství se proměňuje ve scénu potupení a bídné smrti, aby se pak znovu převrátila ve scénu zázračně dobrého konce.

Co se týče částí tragédie, jak jsou líčeny ve dvanácté kapitole, lze poměrně bez problémů u Marka nalézt prolog, epizody a epilog. Nicméně ze sborových částí, (vzhledem k tomu, že se dá velmi těžko hovořit o přítomnosti sboru v antickém

jednotlivé části nebo odejmou, pohne se i celek. To, co totiž může být připojeno nebo nemusí, aniž by to bylo zřejmé, není nijak částí celku.

³⁵ Srov.: BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.105

³⁶ Aristoteles, Poetika, kap.9, 13.věta překl. *Tragédie* je tedy zobrazením nejen dokonalých činů, ale i věcí budících strach a soucit, toho se nejlépe a (daleko více) dosahuje, pokud se tak stane proti očekávání, když vyplyne jedna událost z druhé.

³⁷ Aristoteles, Poetika, kap.11, 1.věta překl. Peripetie je, jak bylo řečeno, změna událostí v opak, a to, jak jsme řekli, podle pravděpodobnosti nebo nutnosti.

smyslu), můžeme mluvit nanejvýš tak o společném zpěvu (κόμμος) ve výše zmíněné scéně při vjezdu do Jeruzaléma. Avšak úloha sboru se, jak víme, zmenšovala již od pátého století a v helenistické době sbor již působil spíše archaickým dojmem a často chyběl úplně.

V čem je naopak Marek velmi inovátorský a díky čemu se o něm říká, že jeho evangelium má formu antitragédie, je to, co děj zobrazuje a jak dosahuje krásy a působivosti. Neboť zatímco se Aristotelés vzhledem k divákovi přelomu pátého a čtvrtého století varuje toho, aby tragédie zobrazovala děje, kde se společnost či bohové jeví jako nespravedliví³⁸, pak Marek, jsa křesťanem se znalostí Starého zákona, se této kritiky neobává. Neobává se jí právě proto, že ví, že jedině Bůh je dokonale spravedlivý a lidé se velmi snadno odklánějí od jeho cest. Zatímco tedy klasické tragédie byly oslavou obce a jejích bohů, Starý zákon dává jasně najevo, že dobrý je jedině Hospodin. Proto v antické tragédii nemohl mít špatný konec člověk veskrze dobrý a dokonalý či zcela opačně, neboť to by vzbuzovalo odpor. Kdyby se naopak zobrazoval člověk špatný, jak ho stihl trest – to by bylo sice spravedlivé, ale tragédie by nevzbuzovala soucit s hrdinou. Hrdina neměl proto být ani špatný ani příliš dobrý. Měl mít jistou nedobrou vlastnost, která by ho přivedla k neštěstí, ale ještě dost dobrých vlastností, aby s ním přesto diváci cítili soucit. Ježíš jakožto protagonista Markova evangelia vzbuzuje nejprve obdiv a pak soucit, nicméně takřka všichni ostatní jsou obdařeni negativním působením na recipienta, jak dav, tak zákoníci, tak i učedníci. O to více pak vynikne Ježíšova milost a láska. Bůh miluje i člověka chybuujícího. To řecký divák nezná a to je evangelium.

V následující kapitole Poetiky se dovídáme jak vzbuzovat hrůzu, zděšení či bázeň. Aristotelés doporučuje vraždu mezi pokrevními či blízkými („ὅταν δ' ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον ἢ ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἢ υἱὸς πατέρα ἢ μητέρα υἱὸν ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνει ἢ μέλλη ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον δοῦναι, ταῦτα ζητητέον.“³⁹) Nemůžeme pominout, že byt' měli Židé k Ježíši jakýkoliv vztah, on byl jedním z nich, v žádném případě se nejednalo o cizince. Dále tu můžeme vidět zradu Jidášovu, jenž sedal s Ježíšem u jednoho stolu. Konečně i zrada zástupu,

³⁸ Srov.: Aristoteles, Poetika 13.kap

³⁹ Aristoteles, Poetika, kap.14, 9.věta překl. Jestliže se však takový čin stane mezi spřízněnými, jako když zabije bratr bratra, syn otce, matka syna, syn matku anebo když to zamýšlí nebo udělá jinou podobnou věc, to je třeba hledat.

jenž si jeho smrt vyžádá. Všechny tyto momenty interferují k hrůznosti pašijových scén, a to je ten typ hrůzy, o níž zde Aristotelés mluví.

„Περὶ δὲ τὰ ἦθη τέτταρά ἐστιν, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι, ἐν μὲν καὶ πρῶτον, ὅπως χρηστὰ ἦ. ἕξει δὲ ἦθος μὲν, ἐὰν, ὡσπερ ἐλέχθη, ποιῆ φανερόν ὁ λόγος ἢ ἡ πρᾶξις προαίρεσιν τινα, <φαῦλον μὲν, ἐὰν φαύλην,> χρηστὸν δὲ, ἐὰν χρηστήν. ἔστιν δὲ ἐν ἐκάστῳ γένει· καὶ γὰρ γυνή ἐστιν χρηστή καὶ δοῦλος, καίτοι γε ἴσως τούτων τὸ μὲν χειρὸν, τὸ δὲ ὅλως φαῦλόν ἐστιν. δεύτερον δὲ τὸ ἀρμόττοντα· ἔστιν γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἀρμόττον γυναικὶ οὕτως ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. τρίτον δὲ τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστοῦ τὸ ἦθος καὶ ἀρμόττον ποιῆσαι, ὡς προεῖρηται. τέταρτον δὲ τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ἦ ὁ τὴν μίμησιν παρέχων καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτεθῆ, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι.“⁴⁰

Postavy mají být podle Aristotela důsledné a konsistentní ve svém jednání. Postava „*má být nahlížena raději jako silueta než v přesném detailu. Ona je maso a krev a trpí jako všichni smrtelníci. Avšak přece v krajní extrémě je obklopena aurou tajemství a velikosti, která drží běžné smrtelníky v odstupu.*“⁴¹ Postava hrdiny má reprezentovat fundamentální aspekt lidské přirozenosti, který je vystaven takovému tlaku, jenž mu umožní se plně odhalit. Reprezentuje však spíše krajní pozice lidskosti, extrémní utrpení, zaslepenost, osudovost. Ježíš je podoben tragickému hrdinovi právě v této extrémnosti, kdy on stále více pociťuje tlak okolností a hrdinně se vydává tlaku svého osudu, své vyvolenosti.

K tomu můžeme ještě poznamenat, že antické drama podle těchto definic, nepočítá příliš s vývojem charakteru postav. Stejně můžeme nalézt i v Markově evangeliu tuto důslednost. Jan Křtitel a Ježíš jsou od počátku dobří a dle toho se chovají. Náboženské autority se od začátku projevují negativně a rovněž jsou takoví až dokonce. Nakonec učedníci jsou prostě nedůslední, a to stále.

⁴⁰ Aristoteles, Poetika, kap.15, 1-6.věta překl.Co se týče povah, jest třeba dbát čtyř věcí; jedna a první věc je, aby byly řádné.Charakter vzniká, pokud, jak bylo řečeno, řeč nebo činy dávají najevo určité zaměření, špatné, je-li *povaha* špatná, řádné, je-li postava řádná. Existuje totiž u každého rodu. Neboť i žena může být řádná dokonce i otrok, ačkoliv je to ovšem horší, to druhé je vůbec špatné. Za druhé postavy musí být přiměřené. Existuje totiž mužná povaha, avšak není vhodné pro ženu, aby byla mužná a obávaná v boji. Za třetí, aby si byly postavy podobny. To je totiž, tak řečeno, něco jiného než vytvořit postavu řádnou a přiměřenou. Za čtvrté musí být důsledná. Neboť i když je nedůsledný ten, jenž je předmětem zobrazení, a takový charakter tvoří, přece musí být nedůsledný důsledně.

⁴¹ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s. 108-9

V devatenácté kapitole mluví Aristotelés a myšlenkové stránce řeči: „ἔστι δὲ κατὰ τὴν διάνοιαν ταῦτα, ὅσα ὑπὸ τοῦ λόγου δεῖ παρασκευασθῆναι. μέρη δὲ τούτων τό τε ἀποδεικνύναι καὶ τὸ λύειν καὶ τὸ πάθη παρασκευάζειν (οἷον ἔλεον ἢ φόβον ἢ ὀργὴν καὶ ὅσα τοιαῦτα) καὶ ἔτι μέγεθος καὶ μικρότητας.“⁴² Není snad Ježíšova mise, tak jak ji vidíme v Markově evangeliu, právě ve významu a působení Ježíšových slov? Kolikrát vidíme Ježíše argumentovat, vyvracet a působit emoce, ba co více přehánět.

Jak tedy vidíme Marek, ať už vědomě či nevědomě, následuje mnohé z požadavků, které nacházíme v Aristotelově Poetice. V čem se snad liší je jednak v tom, v čem se již lišila sama forma dramatu v prvním století a jednak v tom, že jeho inspirace byla především starozákonní. Proto tedy ani nedodržoval tehdy platné metrické zásady a také hudební stránka pro něj nehrála takovou roli jako v antice.

5. DRAMATIČNOST PROLOGU

Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ .

Úvodní věta odkazuje slovem ἀρχή nejen k začátku textu (podobnou formuli nacházíme u Ozeáše), ale, jak později uvidíme, i k začátku nové epochy. Je totiž podezřelý, že Marek, který nikde neuzivá tradičních antických figur v podobě literárních komentářů, by právě zde tento jediný komentář nechal viset. Samozřejmě, je to možné. Ale zároveň to může mít i jiný smysl, totiž smysl úvodní věty, která dává význam, význam všemu, co bude následovat. Marek mluví podle všeho ke křesťanské obci, která již žije v nové době, v době netrpělivého očekávání druhého příchodu a zároveň v době požehnaného růstu církve. Abych podpořil toto své tvrzení, podívejme se na konec evangelia, kde Marek píše:

„ἐκεῖνοι δὲ ἐξεληθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συνεργούντος καὶ τό ν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων.“⁴³ V tomto verši nacházíme pro tehdejší křesťany popis nedávné minulosti. Marek vypravuje příběh,

⁴² Aristoteles, Poetika, kap.19, 3-4.věta překl. K myšlenkové stránce náleží to, čím má řeč působit. To je dokazování, vyvracení a působení na emoce (jako např. soucit, strach nebo hněv apod.), dále zveličování a umenšování.

⁴³ Mk16,20 Oni pak vyšli, všude kázali; a Pán s nimi působil a jejich slovo potvrzoval znameními.

vypravuje po vzoru řeckých přírodních filosofů, aitolů a archeologů, kde to vše, tedy současný stav církve, má svůj počátek (ἀρχή).

Slovem εὐαγγελίον se odkazuje na messiánské očekávání příchodu krále. Tituly Ježíšovy již jednoznačně poukazují k jeho nadpřirozenému původu. „*Je to pozvání k dosvědčení dramatu kosmického významu.*“⁴⁴

„Καθὼς γέγραπται ἐν τῇ Ἡσαΐα τῇ προφῆτῃ

Ἴδου ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου,

ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου·

Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ

Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου,

εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ“⁴⁵

Po úvodním verši, jenž nám předeslal smysl textu, se objevují slova starého proroka Izaiáše, slova která ohlašují nového proroka s velmi výsadním postavením, proroka jenž má připravit cestu Pánu. Nacházíme zde stejnou strukturu jako u antických dramát, kde také bylo zvykem před přímým začátkem dramatu vysvětlit divákům historický či mytologický⁴⁶ kontext, aby byl zřejmý význam postav a nastavení děje. Navazovalo se většinou na dobře známou minulost, jednak protože to pro autora bylo snazší zpracovat a jednak také proto, že divák mohl snadněji pochopit smysl dějů na jevišti.⁴⁷

Zde se odkazuje na proroctví, které se právě naplnilo (ἐγένετο Mk1,4). Markovo evangelium se nám tedy otevírá jako naplněné proroctví. To, v co doufaly celé generace a snad už i někteří doufat přestali, se stalo. Vidíme, jak se objevuje onen nový prorok, o němž jsme byli však dopředu informováni. A když čteme, co se dál říká o tomto proroku, vidíme, že jeho zjev nám není cizí.

⁴⁴ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.56

⁴⁵ Mk 1,2-3 ek. překl.: Je psáno u proroka Izaiáše: „Hle, já posílám posla před tvou tvář, aby ti připravil cestu. Hlas volajícího na poušti: Připravte cestu Páně, vyrovnajte mu stezky!“

⁴⁶ V antice v tom běžným člověkem nebyl vnímán rozdíl.

⁴⁷ Srov. CANFORA, Luciano, *Dějiny řecké literatury*, přel. D. Bartoňková a kol., KLP, Praha 2004, s.134 „Výběr byl naopak zcela vědomý a byl podmíněn didaktickou funkcí tragického divadla v širším slova smyslu. Na jedné straně tak diváci měli možnost lépe pochopit zpracovanou látku, protože s ní byli předběžně obeznámeni, což jim umožňovalo lépe sledovat děj a mít větší požitek z již známe zápletky. Na druhé straně díky této skutečnosti mohl autor látku účinněji zvládnout, protože byla součástí jeho duševních pochodů, stejně jako tomu bylo u církevních představení před katedrálami ve středověku.“

„καὶ ἦν ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, καὶ ἔσθων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον.“⁴⁸ Je to přece prorok, který má jednoznačně eliššské rysy. Dokonce i to, co káže, nám není nijak cizí. Vždyť nejen Eliáš, ale takřka celá prorocká tradice vyzývá k odvratu od nepravostí a návratu k Bohu. A celá perikopa je zakončena tím, co bylo zvěstováno hned na začátku ve slovech proroka Izaiáše „...Ἐρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω [μου] ...“⁴⁹ Rozpoznání Jana jako onoho hlasu na poušti je dovršeno, má plnou důvěru recipienta a nyní může vyslovit své réma:

„ἐγὼ ἐβάπτισα ὑμᾶς ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς πνεύματι ἁγίῳ.“⁵⁰

Z této perikopy je patrné, že si Marek volí takové prostředky, aby si co nejvíce získal důvěru čtenáře. Jednak, jak bylo řečeno, pracuje se starým osvědčeným prorokem, aby uvedl na scénu, nového proroka, který se přeci jen trochu liší od těch dávných proroků, neboť křtí. Tuto novinku však zastíní další informace o jeho nápadné podobě s Eliášem. Pak vidíme, že plní právě tu funkci, kterou prorokuje Izaiáš a nakonec nám sděluje zcela novou informaci o tom, jenž přichází. Tolik co se týče obsahových prostředků.

Všimněme si však i formálních prostředků. Marek užívá velmi často přímé řeči. Dokonce zahajuje přímou řečí, a to slovem Božím. Bůh, jak ho známe ze Starého zákona, se zjevuje především slovem a právě toto slovo nás odkazuje k dalšímu kroku, jenž plně rozvinul Jan. Nicméně Marek používá jiný prostředek, jak vytvořit dojem naléhavé až šokující přítomnosti. Používá k tomu tzv. dramatickou iluzi. Neboť zatímco v běžném narativu, je jediná skutečnost hlas vypravěče a záleží jen na autorovi, do jaké míry ho učiní spolehlivým, pak v dramatu a v přímé řeči se vzbuzuje iluze, jakoby ony postavy skutečně byly zde a právě nyní promlouvaly⁵¹. U příběhu právě díky prizmatu vypravěče, víme, že to vše je minulost. Marek se nemůže zcela vyvarovat toho, aby jako vypravěč zcela zmizel, neboť by děj ztratil smysl a nemohl by se přesouvat co do místa ale i co do času. Přesto jsou jeho komentáře velmi lakonické a často by šly převést na scénické poznámky.

⁴⁸ Mk 1,6 ek. překl.: Jan byl oděn velbloudí srstí, měl kožený pás kolem boků a jedl kobyly a med divokých včel.

⁴⁹ Mk 1,7 ek. překl.: ...Za mnou přichází někdo silnější...

⁵⁰ Mk 1,8 ek. překl.: Já vás křtil vodou, on vás bude křtít Duchem svatým.

⁵¹ Srov.: FRIEDEMANN, Käte, *Die rolle des Erzähles in der Epik*, nakl. H. Haessel, Berlin 1910, s.1-32

U uvedené počáteční perikopy si lze velmi snadno představit, jak vystupuje jakýsi hlasatel a přečte Izaiášův text. Pak se objeví Jan Křtitel ve velbloudí kůži, kulisy prozrazují poušť, a chodí k němu zástup, jenž on křtí a hlásá mu citovaná slova. Případně si lze představit vypravěče jako člověka, jenž stojí v popředí scény a podává základní informace k tomu, abychom se dokázali orientovat, nicméně jeho slova nikdy nenabývají takového charakteru, aby nás samy o sobě zaujaly. V popředí Markova evangelia vždy stojí scéna a děj, vyprávěný příběh je jen svorníkem jednotlivých scén.

Prvních čtrnáct veršů do příchodu Ježíše je prolog. Po té, co je nám Jan Křtitel přestaven jako druhý Eliáš, za nímž chodila celá Judea a Jeruzalém, se sám postaví do role nejnižšího služebníka toho, jenž přichází, aby křtil Duchem. Je tedy vytvořeno nanejvýš napjaté očekávání protagonisty a v tom Marek nejméně dramatickým způsobem, naprosto prozaicky napíše:

„Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρέτ...“⁵²

Marek chce tak ukázat na jeho skromný vstup do světa, abychom díky svému očekávání nedokázali poznat Krista v prostém šatě. Jeho příchod je tak šokující. „καὶ φωνὴ [ἐγένετο] ἐκ τῶν οὐρανῶν Σὺ εἶ ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα.“⁵³ Potvrzení jeho identity se odehrává jen vůči němu. Když je tedy takto Ježíš znovu povýšen v očích čtenáře, je znovu šokován, že místo toho, aby byl Ježíš vzat do metropole a ujal se vlády, tak je vzat na poušť, aby se utkal s pokušitelem. „Καὶ εὐθὺς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον.“⁵⁴ Podruhé tu však máme pozitivní zvrát, když ho obsluhují andělé. Nicméně následně se dozvídáme, že Jan byl uvězněn⁵⁵, což se zase zdá být v protikladu k Ježíšově moci. „*Tato paradoxní alternace mezi důkazy transcendence a připomínkami možné tyranie udává tón pro prvních osm kapitol evangelia.*“⁵⁶ Konflikt Ježíšovy identity a jejími atributy se světskou mocí a tlakem událostí se stává motorem dějového zauzlení. Ježíš se úspěšně utkává s nadpřirozenými bytostmi, andělé i démoni ho rozpoznávají a podléhají jeho moci. Bude však rozpoznán lidmi, mezi Božími vyvolenými? A když ne, bude moci

⁵² Mk 1,9 ek. překl.: V těch dnech přišel...

⁵³ Mk 1,11 ek.překl.: A z nebe se ozval hlas: „Ty jsi můj milovaný Syn, tebe jsem si vyvolil.“

⁵⁴ Mk 1,12 ek. Překl.: A hned ho Duch vyvedl na poušť.

⁵⁵ Srov.: Mk 1,14

⁵⁶ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.58

dokončit svou misi?⁵⁷ Během prvních osmi kapitol zjistíme, že Ježíš lidmi není rozpoznán. Od osmé kapitoly plní druhou variantu.

Z předchozího rozboru je tedy zřejmé, že Marek má neustále v popředí svého posluchače, pracuje s jeho očekáváním a nabourává jej. Udržuje posluchače v napětí, co bude dál. Jeho scény jsou postaveny tak, že posluchač je neustále šokován. Marek neukolébává svého posluchače klidným narativem⁵⁸ v formě: „To bylo tehdy, když...“ Ani jej (podobně jako místy Matouš) nezahrnuje klidem posluchače moudrého rabína. Ježíš zde není v první řadě učitelem, ale je spíše a především provokatérem, jenž je zde právě teď. Jeho slova zní do našich uší a nepotvrzují to, co si kdo myslí, ale vyvracejí. Jeho činy nenapravují chyby v dosavadním řádu, jeho činnost není restaurací, nýbrž revolucí. Jeho slova jsou daleko více činy, neboť vzbuzují reakci a nikoli smířlivý souhlas. Ježíš prostě neustále dráždí a nezmizí nám z očí, dokud nám není zřejmé, kým doopravdy je. A jestliže jsem se celé evangelium ptal; „Kdo je Ježíš?“, pak nyní se ptám: „Kde je?“. To ticho přímo volá po jeho činech.

6. DRAMATICKÉ ATRIBUTY MARKOVA EVANGELIA

6.1.1 SVĚT MARKOVA EVANGELIA

*„Jeden podnět, jenž dává vystat tomuto příběhu, je přesvědčení, že historie člověka je místem kosmického boje mezi Bohem a Satanem. Bůh pracuje skrze Ježíše, aby porazil Satana a jeho pomocníky.“*⁵⁹ Markův svět má tři úrovně – nebe, země a peklo. Nicméně důraz je kladen na svět lidí, čímž se Marek vymezuje vůči apokalyptické literatuře té doby. Samo peklo není u Marka nikdy popsáno, pouze se zmiňuje o stavu. Nebe je pak obydlím Boha, vyvýšeného Ježíše, andělů a konečný domov vyvolených. *„Zde je naplněna Boží vůle a jeho vláda se nestřetává s žádnou opozicí.“*⁶⁰ Ježíš pak přichází na zem s tím, aby shromáždil lidi, aby litovali svých hříchů, uvěřili evangeliu a navrátili se k Bohu, čímž se nebeské království a Boží vůle dokonává i na zemi. Pak v soudný den, když se Ježíš vrátí, skončí Satanova moc, a tak se sjednotí nebe a země, neboť zde bude vládnou skrze Ježíše plně.

*„Čas je rozdělen do dvou velkých segmentů: současný věk a věk nacházející.“*⁶¹ Přičemž vystoupením Jana Křtitele a příchodem Ježíše Krista se tyto

⁵⁷ Srov.: BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.58

⁵⁸ Marek užívá častěji přezens historický a imperfektum namísto aoristu, a tak budí dojem aktuálnosti.

⁵⁹ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.1

⁶⁰ Ibid, s.2

⁶¹ Ibid, s.3

dvě epochy protínají. Jan Křtitel je posledním ztělesněním věku proroků, zatímco Ježíš je prvním výhonkem věku naplnění, věku evangelia. Ježíš otevírá cestu nadcházejícímu věku, jenž bude stále kvasit, až do jeho druhého příchodu.

6.1.2 UMÍSTĚNÍ

Temporálně Marek moc neužívá historického narativu, jenž je dominantním stylem u Lukáše, ale často si vypomáhá spojovacími výrazy „a“(kai) „a hned“ (kai euthys, kai palin), v češtině by se tyto výrazy nejlépe přeložili universální českou spojkou „když“, „když pak“. Tyto spojovací výrazy jsou pro nás signály jednak pro členění textu, ale především jsou ukazateli začátku scény. Jejich sémantická funkce záleží pak v tom, aby si čtenář či posluchač uvědomil, že mezi tímto aktuálním textem a textem předchozím uplynul blíže neurčený časový úsek.

Lokálně je scéna Markova evangelia umístěná do oblasti obývané židy a oblastmi přilehlými.

„V Markovi stejně jako v Matoušovi a v Lukášovi je Ježíšovo působení široce popsáno jako cesta: nejprve v Galileji a v okolí; a pak na cestě do Jeruzaléma, poblíž něho a v něm. Jsa pokřtěn v Jordánu a vzat do pouště, aby byl pokoušen, Ježíš šíří své působení kolem Galilejského jezera, do Kafarnau, do synagog a domů, na lodě a vršky hor, na opuštěná místa a daleko na moře, do zemí pohanů, do Bethsedy, do Judeji a Zajordánie, do Jericha, do Jeruzaléma a jeho okolí (zvláště pak Bethánie a na Olivovou horu) a do Chrámu.“⁶²

Právě citované lokality nejsou nijak bez významu, ba naopak jednotlivá místa jsou zároveň dějišti specifických událostí a projevují se na nich specifické vztahy. Tak například poušť je místem pokušení, jak ji známe již ze Starého zákona. Galilea je místem, kde Ježíš začíná své působení a rozšiřuje ho na celou Izrael. Káže, svolává učedníky, učí, léčí a vyhání demony. Na druhou stranu Jeruzalém je místem velkého nebezpečí. Odtamtud pocházejí Ježíšovi nepřátelé, farizeové a zákoníci. Chrám je pak centrem náboženských autorit, jež Ježíš odhalí jako falešné a pokrytecké. Jeruzalém je dějištěm vrcholícího konfliktu.

⁶² KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.4

6.2 POSTAVY

6.2.1 JEŽÍŠ

Ježíš je hlavní postavou Markova evangelia a jako nejvýznamnější postava „*je jediný, kdo vždy vidí skutečnost – co je dobré nebo zlé, správné či špatné, pravda či lež – tak, jak to vidí Bůh.*“⁶³ Jeho myšlení je z Boha⁶⁴. Čtenář je veden k tomu, aby vše, co Ježíš přijme nebo zavrhne, přijal nebo zavrhl sám. Ježíš je také v Markově evangeliu tím, kdo řídí děj. Ví, že Bůh je jeho otec, že on je jeho Synem, v němž se věčný Bůh přiblížil lidstvu. Toto vědomí však zdaleka nesdílí všichni ostatní.

Ví to Marek jakožto vypravěč, jak nám to vyjevuje v prvním verši.

Konstrukce Ježíšovy identity pro ostatní postavy se však odráží až od tvrzení Jana Křtitele, že Ježíš je onen mocnější jeho, jenž bude křtít ohněm Ducha svatého⁶⁵. Pak jeho identitu potvrzuje Bůh Otec při křtu, to však ví zase jenom čtenář, který si následně domyslí, že to ví i Satan, jenž Ježíše pokouší. Dále to zřejmě vědí andělé, kteří Ježíše obsluhují. „*Ke své hrůze, démoni a nečistí duchové podobně rozpoznávají, že je Ježíš synem Božím.*“⁶⁶ Na druhou stranu ho náboženské autority mají za služebníka Belzebuba (Mk3,22-30). Ani jeho blízcí a příbuzní v něm nepoznávají božské rysy, nýbrž ho mají za obyčejného truhláře, Mariina syna (Mk 6,3). Herodes Antipast se domnívá, že Jan Křtitel vstal z mrtvých (Mk 6,14). Zástup židů ho také nahlíží jako proroka. Když ho pak Petr má za mesiáše, Ježíš ho napomíná, aby mlčel (Mk 8,29). Slepý Barthimeus ho zve synem Davidovým (Mk 10,47). Když Ježíš vjíždí do Jeruzaléma lid ho zdraví jako davidovského krále. Pro Piláta je Ježíš povstalec. Nakonec až římský setník, když Ježíš zemře, zvolá, že to je Syn Boží (Mk15,39).

6.2.2 UČEDNÍCI

Jestliže je Ježíš postavou ryze pozitivní, pak učedníci již nesou rysy mnohem problematictější. „*První dojem vede čtenáře k tomu, že učedníci také myslí myšlenky Boha. Neboť oni nejsou Ježíšovými oponenty ale následovníky.*“⁶⁷ Nicméně, jak pokračujeme ve čtení, zjišťujeme, že se učedníci stále více projevují především jako

⁶³ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.5

⁶⁴ „...*Ježíš jakožto mesiáš vykládá Boží myšlenky cestou na kříž...*“ In: LIMBECK, MEINHARD, *Malý stuttgartský komentář*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997, s.14

⁶⁵ Mk 1,8

⁶⁶ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.5

⁶⁷ *Ibid*, s.8

lidé se všemi jejich chybami. Čtenářův prvotní záměr, totiž identifikovat se s učedníky, je brzy opuštěn a následně k nim dokonce bude pociťovat až odpor.

Co se týče narativní funkce učedníků, je nutno podotknout, že až na Jidáše nijak výrazně neovlivňují děj. Naopak Ježíš iniciuje veškeré jejich zásadní činy. Co však je jejich nezastupitelnou funkcí, je jejich učednictví. Právě na jejich problematičtém pochopení Ježíšova poslání a na Ježíšových výzvách k pravému učednictví a následování si může čtenář vytvořit obraz o životě s Ježíšem, totiž co to znamená být křesťanem. Nicméně jak je tento konflikt vyřešen, Marek nechává nedořečené.

Marek, když mluví o učednících, mívá na mysli právě dvanáct učedníků⁶⁸, přesto ve třinácté kapitole⁶⁹ jsou zřejmě upřednostněni čtyři: Petr, Ondřej, Jakub a Jan. Nicméně již v deváté kapitole ve scéně Proměnění na hoře z této čtyřky vypadává Ondřej. Ještě na několika místech bychom mohli spekulovat o významnější roli toho či onoho učedníka. Kdo však zcela zřejmě vystupuje z řady jsou Jidáš a Petr. Jidáš tak činí vzhledem ke své specifické narativní funkci, Petr proto, že se na sebe nabírá funkci mluvčího celé skupiny. Zkoumáme-li pak pečlivě jeho příběh při zapření bez asociací ze synoptiků, dojdeme k zajímavému náhledu, totiž že Petr není zvláštním či výjimečným učedníkem, nýbrž je zcela průměrným a právě proto vhodným jednak k tomu, aby byl mluvčím, jak již bylo řečeno, a jednak k tomu, aby učedníky jako takové reprezentoval. Neboť se můžeme ptát, co asi dělali ostatní učedníci, a nebudeme asi daleko od pravdy, pokud si budeme myslet, že se k Ježíšovi nějak významně hlásili. „*Ačkoli jsou skupinou, učedníci prostě vystupují jako jedna postava.*“⁷⁰

Jejich povahové rysy vystupují především z jejich interakce s Ježíšem a jen výjimečně z interakce s jinými postavami. „*Učedníci jsou zároveň loajální a nechápající.*“⁷¹ Loajální jsou, když beze slova následují Ježíše poté, co je zavolá, a opustí vše, aniž by se ohlédli. Nechápající jsou pak takřka po celý zbytek evangelia, což vyvrcholí Ježíšovým zatčením. Sledujme však jejich kariéru podrobněji. Nejprve jsou svoláni, dle jejich chování se tak hned zpočátku ukazují v nejlepším světle, posléze jsou dokonce prohlášeni za rodinu⁷². V Mk 4,11 jim Ježíš sice říká: „*Vám je*

⁶⁸ Mk 3,14-19

⁶⁹ třetí verš

⁷⁰ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.9

⁷¹ Ibid s.9

⁷² Mk 3,31-35

dáno znát tajemství Božího království; ale těm, co jsou vně, je to všechno hádankou, ... “ Nicméně krátce na to jim říká: „*Nerozumíte tomuto podobenství? Jak porozumíte všem ostatním?*“⁷³ Sledujeme-li v této kapitole jednotlivé komentáře k chování a chápání učedníků je zřejmé, že se od davu nijak zvlášť neliší. Oni nerozumí úplně stejně jako všichni ostatní. Porozumí jen díky tomu, že je s nimi Ježíš, který „*svým učedníkům v soukromí všechno vykládal.*“⁷⁴ Po bouři na jezeře se v nich probouzí otázka po pravé Ježíšově identitě. Přičemž se ukáže křehkost jejich víry, která však pramení právě z nepochopení. Dále se ukazuje rys učedníků jako těch, co jdou po Ježíšově boku a mluví s ním. Ježíš je vysílá a dává jim moc. „*I vyšli a volali k pokání, vymítali mnoho zlých duchů, potírali olejem mnoho nemocných a uzdravovali je.*“⁷⁵ Přesto přese všechno v případě obou scén nasycení se ukazují jako nechápaví a malověrní, což vrcholí v poslední scéně s lodí⁷⁶, kdy mají stále jen starost o svá břicha. Po uzdravení slepého v Betsaidě se zakončuje první část Markova evangelia ve scéně Petrova vyznání u Cesareje Filipovy. Zde se zdá, že Petr jakožto reprezentant všech učedníků, po všech Ježíšových slovech a činech, které byly dosud řečeny a vykonány, pochopil, kdo Ježíš je, totiž že je mesiášem. Tím se tedy učedníci co do svého postavení vydělili od davu, neboť ten se domnívá, že Ježíš je jen prorok. Nicméně hned v další kapitole se ukazuje, že učedníci nechápou podstatu Ježíšovy mesiášské mise. Ukazuje se tu rozhodný rozdíl mezi myšlením Ježíšovým a Petrovým. „*...tvé smýšlení není z Boha, ale z člověka.*“⁷⁷ „*Učedníci tím, že nejsou schopni pochopit povahu Ježíšovy mise, nejsou schopni ani pochopit povahu učednictví, které má svůj střed ve službě a nikoli v sebestřednosti.*“⁷⁸ A právě tento rys dává podnět k rozžínání negativního světla vrženého na učedníky ke konci Marka.

Na cestě do Jeruzaléma se učedníci stále více projevují jako nechápaví, neschopní léčit, plní předsudků, pyšní, úzkostní a lační moci a bohatství. Třikrát je Ježíš upozorňuje na to, že od nich odejde, aby trpěl a zemřel. Třikrát to nechtějí pochopit. Na hoře zjevení⁷⁹ nejsou naplněni radostí, ale strachem. V následující kapitole nejsou s to vyléčit chlapce posedlého zlým duchem. Ve třicátém druhém verši deváté kapitoly se dokonce dovídáme o tom, že učedníci jsou si vědomi toho, že

⁷³ Mk 4,13

⁷⁴ Mk 4,34

⁷⁵ Mk 6, 12-13

⁷⁶ Mk 8,14-21

⁷⁷ Mk 8,33

⁷⁸ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.11

⁷⁹ Mk 9,5-6

Ježíšově předpovědi nerozumí, avšak bojí se na to vůbec zeptat. Ti, co kázali k obrácení myslí, se nyní sami tohoto zdráhají! Cestou do Kafarnau se hádají o prvenství a následně žárlí na toho, kdo jim bere jejich exklusivitu, neboť i on léčí ve jménu Ježíšově. Posléze jsou šokováni Ježíšovým tvrzením o boháčovi a velbloudovi. Vždyť přece bohatý je bohem požehnaný, proč by neměl spíše on být spasen? A sotva Ježíš dokončí svou poslední předpověď utrpení, již k němu přistoupí bratři Zebedeovi a žádají ho o výsadní pozice, aniž by sebe méně chápali následná Ježíšova slova. Pročež vzbudí u ostatních rozhořčení a svár, jenž se opět snaží Ježíš uchlácholít. Jiný tón pak zazní při scéně Pomazání v Betanii, učedníci sice znovu nechápou smysl aktu pomazání, nicméně se ukazuje, že mají alespoň nějaké ponětí o tom, co by měli dělat, byť své – totiž dávat almužny. Následně ho Jidáš zrazuje a po poslední večeři se učedníci zapřísahají, že by raději zemřeli, než by od něj odpadli. V Getsemanské zahradě „*Petr, Jakub a Jan ukazují jako lživou přísahu, jež právě vyslovili: Daleko od utrpení a smrti Ježíše, nedokáží ani sebrat sílu, aby s ním hodinu bděli, nýbrž upadnou do spánku.*“⁸⁰ Při scéně zatčení a následných scénách je nepochopení učedníků dovedeno k vrcholu. Jidáš ho zradí, učedníci opustí, Petr zapře. Zdá se tedy, že základní rys učedníků – totiž nechápavost, zvítězila nad loajalitou. Navzdory tomu v Markově epilogu nacházíme zprávu o tom, že se učedníci nakonec setkali s vzkříšeným Ježíšem a přes prvotní nedůvěru k poselstvím se sami stali apoštoly.

Ačkoliv se tedy obraz učedníků, zprvu velmi pozitivní, později poměrně nejednoznačný až negativní, nejeví zrovna ideálním, snad právě proto je obrazem přesvědčivým. Neboť Kristovi učedníci nejsou zdaleka vždy svatí, ale vždy to jsou lidé. A jestli se snad čtenář chtěl identifikovat spíše s Kristem, pak obrazem recipienta je mnohem více učedník – především právě k nim Kristus promlouvá.

6.2.3 NÁBOŽENSKÉ AUTORITY

Pokud postavu Ježíše chápeme jako protagonistu, učedníky jako deuterogonistu, pak náboženské autority jako jsou farizeové, herodiáni, zákoníci, starší, saduceové či kněží včele s veleknězem budou pro nás antagonisti. „*Oni jsou vládci Izraele, pověření Bohem, aby pečovali o Izrael.*“⁸¹ Představují pro Krista a jeho učedníky nebezpečí. To oni za ním chodí, aby ho zkoušeli. Nakonec dospějí k názoru,

⁸⁰ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.13

⁸¹ *Ibid*, s.14

že je Ježíš ohrožuje a že on je pro ně a i pro lid nebezpečím. Vyjma přátelského zákoníka⁸² vytvoří proti Ježíšovi takřka⁸³ jednotnou ligu a díky tomu se stanou druhým nejdůležitějším faktorem rozehrávající děj v Markově evangeliu.

Jejich charakter je budován podobně jako u učedníků především z interakce mezi nimi a Ježíšem, zřídka skrze interakci s učedníky a několikrát z interakce s davem. Negativní postoj k nim si recipient vytvoří především z Markových komentářů jejich přímé řeči. Hlavní centrum střetu mezi nimi a Ježíšem tkví v autoritě. Neboť Ježíš „*učil jako ten, kdo má moc, a ne jako zákoníci.*“⁸⁴ Ježíš jedná s autoritou, zatímco náboženské autority jí uplatňují a přitom jsou neustále usvědčovány z toho, že jí nemají. To, oč se opírají, svědčí proti nim. Oni vlastně přebírají funkci satana a jsou na jeho straně, to oni zkoušejí Ježíše a chtějí zmařit jeho misi, ačkoliv se ani nepokusí ji pochopit.

Podobně jako učedníci se objevují až ve středu⁸⁵ příběhu a dříve než se objeví už o nich víme, že falešně uplatňují svou autoritu⁸⁶. Sledujme tedy podobně jako u učedníků, jak Marek ve svém vyprávění postupně buduje jejich charakter. Po prvotním pozitivním vjemu ze zprávy o úspěšném vlivu kázání a křtění Jana Křtitele, kdy k němu chodila celá judská zem (Mk 1,5), se Ježíš po povolání učedníků objeví v synagoze, kde Marek svým komentářem nepřímou soudí zákoníky jako falešné učitele. Pak se objevují nečistí duchové, které Ježíš úspěšně vyhání. První výstup zákoníků na scénu je právě provázen exorcismem a není náhodou, že podobně jako Ježíš bere vládu nečistým duchům, tak demonstruje i pokrytectví falešných autorit. Nicméně zatímco nečistí duchové Jeho moc bezpochyby uznávají a prakticky se ani nedá mluvit o konfliktu, tak náboženské autority tuto moc neuznávají, a proto se exorcismus pokrytectví může stát hlavní zápletkou evangelia⁸⁷. I čtenář je veden snad až ke znechucení nad jejich přístupem. Neboť zatímco nevyhází z úžasu nad zázračným uzdravením a láskou, kterou Ježíš právě prokázal, tak zákoníci spekulují o

⁸² Mk 13,28-34

⁸³ Přeci jen při podrobném čtení lze nalézt rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Farizeové z Galileje jsou sice s Ježíšem ve sporu, nicméně zacházejí s ním ještě celkem přátelsky, dokud se nesetkají s herodiány (Mk 3,6) – ti se podle všeho obávají Ježíšova vztahu k Janovi, nicméně se k ničemu neodhodlají, stačí jim, že Ježíš odešel z Galileje. Oproti tomu farizeové z Jeruzaléma ho nařknou ze spojení s Belzebubem (Mk 3,22) a právě oni prahnou po jeho polapení. Rovněž je zcela zřejmé rozlišení saduceů od farizejů (Mk 12,8-28). Velekněží jsou mnohem více než farizeové spojeni s vládou – u nich není myslitelná otázka po oprávněnosti daně (Mk 12,13).

⁸⁴ Mk 1,22

⁸⁵ Mk 1,24-8,33

⁸⁶ Výše citovaný Mk 1,22

⁸⁷ U Marka bychom mohli takto vytyčit jako základní rys Ježíšovy mise „zjevení se jako Pravdy“.

oprávněnosti jeho činů. (Zde se již ukazuje dramatická ironie, o níž bude mluveno níže, neboť tím, že označují Ježíše za rouhače, se sami rouhají.) Celá druhá a třetí kapitola graduje podobnými scénami, kdy se konfrontuje názor náboženských autorit a Ježíšova přesná slova, jimiž se Ježíš snaží docílit metanoi. Jde vlastně o střet dvou časů, jak jsme o tom mluvili výše, kdy vládcí času, jež mívají, se brání přijmout fakt času nadcházejícího, kdy jejich moci již nebude třeba. Oni se postí, neboť pro ně Bůh není přítomen – Immanuelem, ale Immanuel je přítomen. Ježíš jim ostatně jejich situaci neulehčuje – buď to přijmou, nebo nikoliv. Takový obrat by však byl pro ně příliš prudký, a proto snad hledají cestu prostřední. Jeho rouhání v jejich očích graduje, čím dál více se obávají, aby nesvedl lid, a proto se domluví s herodiány, že ho zahubí (Mk 3,6). Přesto ještě zcela na Ježíše nezanevřeli, nebo jak říká Marek: stále ho pokoušeli, a v osmé kapitole od něj žádají znamení z nebe – tím by se snad jasně prokázalo, že jeho moc není od ďábla. On jim však toto znamení odmítne a dodává, že *„tomuhle pokolení nebude dáno žádné znamení.“* (Mk 8,12) Nicméně víme, že toto znamení dá svým učedníkům v deváté kapitole. Avšak ani učedníkům není význam tohoto znamení plně zřejmý - vzhledem ke svému pozdějšímu chování. Novozákoník si může vzpomenout na boháče v Lazarově příběhu a pochopí, že tvrdému srdci ani vzkříšení bránu do nebe neotevře. Po této scéně se náboženské autority odmlčí a jakoby přestanou Ježíše vyhledávat. Obraz, jenž si o něm učinily, je hotový. Naopak Ježíš vyhledá je a přímo v jejich centru, totiž v jeruzalémském chrámu, kde svým divokým jednáním znovu potvrdí jejich úmysl se ho zbavit.

Přesto přese všechno se ho ještě jednou pokusí prozkoumat. Znovu se ho ptají po původu jeho moci (Mk 11,27). Nicméně Ježíš jim již neodpovídá podobenstvím o silném muži, jak pravil prve, ale předloží před ně jejich vlastní srdce. Jestliže se čtenář ještě dosud nepřesvědčil, že nemají skutečnou moc, pak nyní je přesnost Ježíšovy otázky odzbrojující. Nemají omluvu pro své jednání. Musí si přiznat, že nikoliv mocí, ale strachem jsou naplněna jejich srdce. Není problém, co se týče Ježíšova zmocnění, neboť on svědčí svými slovy a skutky, nicméně je problém jejich zmocnění. To oni se neustále usvědčují svými slovy a svou nečinností. Jejich slova byla jen výmluvou, ochranou, hradbou proti Ježíšovi. Nyní však slova nenacházejí. Kdo by měl spíše rozpoznat pravost Janova učení než náboženské autority? A mají-ly skutečnou moc, proč by se obávaly říci pravdu? Musí si přiznat, že to nechtějí vědět, neboť pak by musely změnit své chování.

Následuje podobenství O zlých vinařích, kteří se zmocnili otcova majetku, a jelikož si ho chtěli uchovat, nezdráhali se vraždy jeho syna. Náboženské autority jsou naplněni hněvem a chtějí se ho zmocnit, „*neboť poznali, že to podobenství řekl proti nim, ale báli se lidu. I nechali ho a odešli.*“⁸⁸ Vztah se zcela zřejmě obrátil, již není podezřelým Ježíš, ale právě oni. Všimněme si, že již nejsou nazváni podle příslušnosti, nýbrž nepřáteli. Jejich následné chování již s diskusí nemá nic společného. Nejprve ho chtějí chytout za slovo (Mk 12,13), potom se mu chtějí vysmát (Mk 12, 18). Negativní gradace v líčení zákoníků je náhle přerušena scénou dobrého zákoníka (Mk 12,28), čímž Marek trochu podtrhne význam individuality a ukáže, že slova mluvená k zákoníkům nebyla zcela marná. Následně se již Ježíš sám vymezuje proti mesiášskému učení zákoníků a varuje před nimi. Pak nám Marek předkládá po dlouhé době⁸⁹ první scénu jakoby ze zákulisí, kde nejedná Ježíš, nicméně je stále centrem úvah – totiž scénu, kdy se velekněží se zákoníky umlouvají na jeho zabití.

Shrňme si tedy základní povahové rysy náboženských autorit⁹⁰. Za prvé jsou laxní jakožto vůdci. „*Ježíš pohlíží na dav a má s nimi soucit, neboť jsou bez vůdce, jako ovce bez pastýře.*“⁹¹ Za druhé mají obavy z davu (Mk 11,18;12,12;14,1-2). Za třetí mají rádi pompéznost, přední místa apod. (Mk 12,38-40). A za čtvrté jsou manipulativní, neboť přimějí dav, aby vyžádal milost pro Barabáše a chtěl Ježíšovu smrt (15,9-13). Náboženské autority, tak jak nám je podává Marek, jsou vykresleny ve velmi temných barvách. Dokonce i celkem pozitivní příběh o dobrém zákoníkovi nakonec ukazuje, že to, co by on měl vědět, se dovídá od Ježíše – ergo jeho pozice jako zákoníka je zpochybněna. Čtenář je tedy veden k tomu, aby k nim necítil žádnou sympatii ba ani pochopení. Marek jim dává takovou funkci a opatřuje je takovými vlastnostmi, že je čtenář pokládá za služebníky Satana. Portrét autorit, jenž nám poskytuje Marek, je „*krutý a děsivý.*“⁹²

⁸⁸ Mk 12,12

⁸⁹ Jediná, která předchází, je úvodní část Markova evangelia, kde vystupuje Jan Křtitel jakožto Ježíšův hlasatel.

⁹⁰ Srov.: KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.20

⁹¹ Ibid, s.20 a srov.: Mk 6,34

⁹² Ibid, s.21

6.2.4 ZÁSTUP

Poslední hlavní postavou kolektivního charakteru je zástup. Jeho pozice je jedinečná. Zdá se, že Ježíše dychtivě vyhledává. Nicméně se nikdy k Ježíši úplně nepřidá, ba na konci právě dav manipulován autoritami přiměje Piláta, aby byl Ježíš ukřižován. S davem se musejí konfrontovat jak autority tak učedníci. Ježíš často od nich hledá odpočinutí. Autority mají z něho obavy. Ježíš pak k němu pociťuje soucit a koná zázraky – léčí a sytí ho. Mluví k němu v podobenstvích, ale oproti učedníkům je to pro ně všechno hádankou, „*aby hleděli a hleděli, ale neviděli, poslouchali a poslouchali, ale nechápali, aby se snad neobrátili a nebylo jim odpuštěno.*“⁹³ „*Až do Ježíšova zatčení, Marek obecně vede čtenáře k přijetí postoje sympatie a souhlasu s davem.*“⁹⁴ Zástup je tedy Ježíšovi sice nakloněn a je nadšen jeho učením, přesto nemá dost víry, nerozumí Ježíšově misi. Nadšení totiž nemusí ještě znamenat porozumění.

Ježíšova popularita velmi rychle stoupá, „... takže Ježíš už nemohl veřejně vejít do města, ale zůstával venku na opuštěných místech. A chodili k němu odevšad.“⁹⁵ Při scéně nasycení pěti tisíců je dav tak naléhavý, že on ani učedníci nemají čas se najíst. Při vjezdu do Jeruzaléma vycházejí z města a zdraví ho. Jejich chování je v protikladu s autoritami. Neboť oni Ježíše vyhledávají, aby jim pomohl, aby je léčil. Pro autority jsou naopak jeho zázraky kamenem úrazu, rouhačstvím. Autority Ježíše mají za služebníka Belzebuba, zástup ho má za proroka, přestože je Jan Křtitel na Ježíšův význam upozornil. Později při vjezdu do Jeruzaléma ho již vizionářky slaví jako Davidova syna, tedy zaslíbeného mesiáše, jejich následné chování však tomuto neodpovídá. V Jeruzalémě jsou dál nadšení Ježíšovým učením⁹⁶, a právě tato přízeň mu skýtá jistou ochranu, nicméně sotva je zatčen, je všemi opuštěn. Dav se přiklání na stranu autorit, neboť zřejmě jistou moc prokázaly, a autority naopak díky tomu, že měly podporu davu, se mohly zasadit o Ježíšův konec. Zástup se nakonec ukazuje ještě pod křížem v podobě procházejících, kteří tupí Ježíše⁹⁷.

Zástup si podle všeho do Ježíše projektoval své vědomé ale i polovědomé touhy a dokud jim Ježíš tuto projekci umožňoval, byl vyhledáván. Jakmile zklamal

⁹³ Mk4,12

⁹⁴ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.21

⁹⁵ Mk1,45

⁹⁶ Mk11,18

⁹⁷ Mk15,29

jejich představu o mesiáši, byl opuštěn, ba co víc zrazen, stejně jako on zradil jejich představy. Ježíš je fascinoval netoliko učením, ale mocí. Když se vzdal své moci, vzdal se i přitažlivosti pro dav.

6.2.5 MALÉ ROLE

Marek zalidňuje své evangelium poměrně velkým počtem různých postav. Většina z nich se objeví jednou a pak se navždy propadne do stínu dalších událostí. Nicméně najdeme i takové, které hrají roli významnější jako například Jan Křtitel, Jidáš, Herodes a Pilát. Tyto větší postavy mají především poměrně velkou funkci pro rozvíjení děje. Jan Křtitel jako hlasatel a uvaděč, Jidáš jako zrádce, Herodes jako světský protiklad Ježíše a Pilát jako zástupce římského práva.

Chtěl bych se však spíše věnovat právě těm postavám, které nejsou pro děj podstatně nutné, avšak bez nich by svět Markova evangelia byl mnohem chudší. Je jich skutečně mnoho a proto se, dle vzoru Kingsburyho, je pokusím rozčlenit do několika skupin. Většina z nich má poměrně pozitivní vztah k Ježíšovi a díky tomu jsou nám líčeny v dobrém světle. Přesto nalezneme i takové, které přesto, že nemají nijak velkou roli, jsou negativní, jako např. římsí vojáci a Barabáš.

Postavy s malou pozitivní rolí můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. „*Význam těchto dvou skupin spočívá v tom, jako většinou u malých rolí, že fungují jako kontrast pro nějaké z hlavních charakterů.*“⁹⁸ Jsou to především určitým způsobem strádající, kteří překonají svůj ostych a osloví či se nějak dotknou Ježíše, a Ježíš jim pro jejich velkou víru pomůže. „*Nejčastěji je na jejich cestě překážka, avšak tak silná je jejich víra, že ji překonají.*“⁹⁹ Jako příklad mezi jinými můžeme uvést Syrofénickou ženu či Jaira.

Druhou skupinou jsou ti, jejichž činy slouží především jako kontrast k činům učedníků, a to zejména co se týče služby a následování. Jako příklad můžeme uvést, ženu, jež pomazala Ježíše drahým olejem a Šimona, který nesl jeho kříž

6.3 ZOBECNĚNÍ

Marek když přistupuje ke svému materiálu - podle všeho jakéhosi souboru epizod orálního charakteru – setkává se s problémem, jak převést desítky krátkých

⁹⁸ KINGSBURY, J.D., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991, s.25

⁹⁹ Ibid, s.26

příběhů s desítkami epizodních postav do svého díla, aniž by to nebudilo dojem jakéhosi nesouvislého kaleidoskopu. Marek tedy postaví do centra dění Ježíše, čímž dá i střed svému vyprávění. Ježíš pak také přebírá funkci dějového tmelu. Ježíš je tedy hlavní postavou, nicméně zůstává otázka, jak se vyrovnat se všemi těmi ostatními. Neboť tím, že je postupně přivede do zorného pole vedle Ježíše, ještě nevytvoří zajímavý příběh, který by měl gradaci. Jistě můžeme vzpomenout na Héraklovy práce, kdy se polobožský hrdina setkává s čím dál těžšími úkoly a s čím dál mocnějšími příšerami, podobně jsou vystaveny mnohé hrdinské filmy současnosti. Markovo evangelium, byť občas využívá tuto metodu, však volí jinou strategii. Zatímco Héraklés rozpoznává sílu svých protivníků a obtížnost svých úkolů, tak Ježíš, byť je také jasozřivý vůči svým protivníkům, se spíše sám stává centrem jejich uvažování. Héraklova úloha je pro všechny zřejmá, dokonce všichni předem tuší, jakým prostředkem všechno zdolá – totiž mimořádnou silou. Avšak role a prostředky Ježíše jsou jeho protivníkům nejasné, ba přímo matoucí. Tato nezvyklá koncepce umožňuje Markovi množství postav kolektizovat právě podle jejich náhledů identity Ježíše a celý děj postavit právě na základě proměny chápání Ježíšovy identity. Děj proto končí, ostatně i začíná, rozpoznáním pravé identity Ježíše. Kamenem úrazu této metody je celá řada miniaturních jednoaktových scének, při nichž někdo pozná identitu Ježíše, jakmile k tomu dojde, tato postava nenávratně propadá narativní smrti. Dlouhodoběji se udrží jen ty postavy, které Ježíšovu identitu nechápu.

7. MARKOVY FIGURY¹⁰⁰

7.1 RÉTORICKÉ FIGURY

Aliterace:

„καὶ ἰδὼν αὐτὸν πίπτει πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν πολλὰ...“¹⁰¹

Asyndeta (37x) – vynechání spojek, imitují emociální a nepropracovanou mluvu,

např.:

„Καὶ ὀψίας γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων ὁ Ἰησοῦς εἶπεν Ἄμην λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με

¹⁰⁰ viz. VLAŠÍN Š., *Slovník literární teorie*, ČS spisovatel, Praha 1984; níž uvedený výčet je spíše reprezentativní než úplný. Jde o to ukázat, že Marek nebyl bez rétorických znalostí.

¹⁰¹ Mk 5,22-3

ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ. ἤρξαντο λυπεῖσθαι καὶ λέγειν αὐτῇ εἰς κατὰ εἰς Μήτη ἐγώ; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς Εἰς τῶν δώδεκα.¹⁰²

Chyby v syntaxi – např. nesouvislé používání časů

„Καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ **συνάγεται** πρὸς αὐτὸν ὄχλος πλείστος, ὥστε αὐτὸν εἰς πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πᾶς ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦσαν.¹⁰³ – opět imituje reálnou řeč, často z fonetických důvodů (ouško místo ucho v Mk 14,47 – τὸ ὠτόριον) – psáno pro ucho.

Ορακονάνι - v různých formách včetně pleonasmu. Opakuje buď celé slovo hned vedle sebe:

„Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν **δύο δύο**“¹⁰⁴ „καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλιθῆναι πάντας **συμπόσια συμπόσια** ἐπὶ τῇ χλωρῇ χόρτῳ.“¹⁰⁵ Další např. Mk 3,28

„Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, τὰ ἅμα ρτήματα καὶ αἱ **βλασφημίαι** ὅσα ἐὰν **βλασφημήσωσιν**“

nebo opakuje slova, kde druhý člen má jiný pád či

formu: “Πῶς δύναται **Σατανᾶς Σατανᾶν** ἐκβάλλειν;“¹⁰⁶

Další je etymologické orakonání: “Ἐξῆλθεν ὁ **σπεύρων σπεῖραι**.“¹⁰⁷

Ορακονάνι na konci kóla:

„Διὰ τί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν Φαρισαίων **νηστεύουσιν**, οἱ δὲ σοὶ [μαθηταὶ] οὐ **νηστεύουσιν**;“¹⁰⁸

Chiastické orakonání: „... **πρῶτοι** ἔσχατοι καὶ [οἱ] ἔσχατοι **πρῶτοι**.“¹⁰⁹

¹⁰² Mk 14,17-20

¹⁰³ Mk 4,1

¹⁰⁴ Mk 6,7

¹⁰⁵ Mk 6,39

¹⁰⁶ Mk 3,23

¹⁰⁷ Mk 4,3

¹⁰⁸ Mk 2,18

¹⁰⁹ Mk 10,31

Parataxe – neboli souřadné řazení vět užívá Marek pro napodobení orálního projevu. **καὶ** γίνεται λαΐλαψ μεγάλη άνέμου, **καὶ** τὰ κύματα ἐπέβαλλον εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε ἤδη γεμίζεσθαι τὸ πλοῖον. **καὶ** αὐτὸς ἦν ἐν τῇ πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων· **καὶ** ἐγείρουσιν αὐτὸν καὶ λέγουσιν αὐτῇ Διδάσκαλε, οὐ μὲν εἰ σοὶ ὅτι ἀπολλύμεθα; **καὶ** διεγερθεὶς ἐπέτιμήσεν τῇ άνέμῳ **καὶ** εἶπεν τῇ θαλάσῃ Σιώπα, πεφίμωσο. **καὶ** ἐκόπασεν ὁ άνεμος, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.¹¹⁰

Uvedu paralelní pasáže z Marka a Lukáše:

„καὶ λέγει αὐτοῖς Ἔγωμεν ἀλλαχοῦ εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις, ἵνα καὶ ἐκεῖ κηρύξω, εἰς τοῦτο γὰρ ἐξῆλθον.“¹¹¹

„ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτοὺς ὅτι Καὶ ταῖς ἐτέραις πόλεσιν εὐαγγελίσασθαί με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐπὶ τοῦτο ἀπεστάλην.“¹¹²

To, co tedy Marek často uvádí přímou řečí, tak Lukáš i Matouš převeďou do řeči nepřímé, čímž navýší stylistické kvality narativu.

Parentheze – objevuje se přídavná informace po dokončené události, je to jako odpověď na otázku, již vzbudil nějaký čin, či jeho dodatečné vysvětlení. Např.: „καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος δώδεκα ἔτη καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἰατρῶν καὶ δαπανήσασα τὰ παρ’ αὐτῆς πάντα καὶ μηδὲν ὠφεληθεῖσα ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἐλθοῦσα, ἀκούσασα τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθοῦσα ἐν τῇ ὄχλῳ ὀπισθεν ἤψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· ἔλεγεν γὰρ ὅτι Ἐὰν ἄψωμαι κἂν τῶν ἱματίων αὐτοῦ σωθήσομαι. καὶ εὐθὺς ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ ἔγνω τῇ σώματι ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μάστιγος.“¹¹³

Zdvojený zápor: “Ὁρα μηδενὶ μηδὲν εἶπης“¹¹⁴

¹¹⁰ Mk 5,37-40

¹¹¹ Mk 1,38

¹¹² Lk 4,43

¹¹³ Mk 5,25-29 ek. překl.: Byla tam jedna žena, která měla dvanáct let krvácení. Podstoupila mnohé léčení u mnoha lékařů a vynaložila všechno, co měla, ale nic jí nepomohlo, naopak šlo to s ní stále k horšímu. Když se doslechla o Ježíšovi, přišla zezadu k v zástupu a doktla se jeho šatu. Říkala si totiž: „Dotknu-li se aspoň jeho šatu, budu zachráněna!“ A rázem jí přestalo krvácení a ucítila v těle, že je vyléčena ze svého trápení.

¹¹⁴ Mk 1,44

„Většina těchto figur se vyskytuje také v Septuagintě.“¹¹⁵ Nicméně přesto Marek často citáty stylisticky povyšuje, především rytmizací, a tak je „*dikce blízká prorockým knihám*.“¹¹⁶ Kdybychom měli shrnout tyto poetické a rétorické figury co do jejich funkce v rámci záměru Markova evangelia, pak kromě rytmických a eufonických figur, které mají za úkol především zpříjemnit poslech, tak tu nacházíme velkou řádku figur, jejichž cílem je především napodobit orální projev a tím dodat autentičnosti a podpořit dramatický efekt celého evangelia. Podívejme se nyní blíže na čistě dramatické figury, jež můžeme v Markově evangeliu najít.

7.2 DRAMATICKÉ FIGURY

Dramatická ironie¹¹⁷ - Ježíš se snaží něco vysvětlit v podobenstvích, aby to bylo pochopitelnější, nicméně ani učedníci nerozumějí – neví, kdo je Ježíš. Vyhání demony a sám je pak zákoníky považován za jejich komplice. Ježíšova mesiášská mise má být zničena jeho popravou, tím však je naplněna aj.

Nastínění – např. v první kapitole výše rozebrané nastínění funkce Jana Křtitele a také např. Janův osud (Mk 6,29) předjímá osud Ježíše – je položen do hrobu.

Hyporchéma – Veselý výstup sboru – tanec a zpěv před katastrofickým vyvrcholením. V Oidipovi před výstupem pastýře opěvují horu Kithairon. V Antigóně se již Kreón rozhodne vyhovět Antigóně a sbor to opěvuje, když přichází posel se zprávou o Haimónově smrti. U Marka tuto scénu nalézáme před Jeruzalémem.

Proroctví zkázy

Těsně před smrtí hrdiny se v antické tragédii často nadchnul hrdina prorockým duchem a prorokoval zkázu svým uzurpátorům. Prométheus, Kassandra, Hekabé. Ježíš předpovídá smrt „Zlých vinařů“ (Mk 12,9), zkázu chrámu (Mk 13,2), Petrovo zapření (Mk14,30) aj.

¹¹⁵LÜDERITZ, Gert, *Rhetorik, Poetik, Kompositionstechnik im Markusevangelium*, In: Markus-Philologie, vydáno Hubert Cancik, J.C.B.Mohr, Tübingen 1984, s.182

¹¹⁶ Ibid s.182

¹¹⁷ Nejde tedy o figuru, ale o trop. Nacházíme ji například v dramatu Oidipus král, kde posel, jenž se svým svědectvím snaží vyvrátit podezření z otcovraždy, naopak uvede svědectví ve prospěch obvinění.

Poselství

Antické drama užívalo k předvedení činů především posly, i když se naleznou i výjimky např. Agamemnón (kdy je vidět v otevřených dveřích paláce mrtvoly Kassandry a Agamemnóna) a Senecova Medea (kde narozdíl od Euripidova originálu, lze spatřit mrtvoly dětí). „*Zdůrazněním hrůznosti činu a nezlomnou zaslepeností jeho vykonavatelů spíše než fyzickým aspektem Ježíšova utrpení, Marek poukazuje k hlubšímu významu ukřižování. Tragédie netkví v intenzitě detailů utrpení Ježíše, který tak naplnil svůj mesiášský úkol, ale v děsivém skandálu, že král Židů byl přemožen, potupen a umučen vlastními lidmi.*“¹¹⁸ Proto přímý popis událostí kolem kříže mnohem spíše přibližují paradoxní situaci než by šlo docílit prostřednictvím posla. Nicméně to neplatí pro zprávu o vzkříšení. Marek snižuje význam posla v tombě, aby navýšil význam události. Ani v antických tragédiích není posel nadpřirozený. Poslední scéna, kdy ženy utečou není nic jiného než exodos – poslední část klasické tragédie.

8. ZÁVĚR

Bylo tedy ukázáno, že Marek nejen žil v době kvetoucí literární a literárně kritické tradice, ale že ji i znal a používal. Jeho evangelium je umně sestaveným dramatickým celkem, který si nezadá ani s moderní literaturou, ba dokonce může být a také je pro ni inspirací.

¹¹⁸ BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977, s.132-3

9. BIBLIOGRAFIE:

- ARISTOTELIS, *De arte poetica liber*, Kassel R., Oxford (OCT) 1965
Bible, ekumenické vydání z r.1985, ČBS 1991
BILEZIKIAN, C. Gilbert, *The liberated gospel*, Baker book house, Grand rapids, Michigan 1977
CANFORA, Luciano, *Dějiny řecké literatury*, 1. vydání, KLP, Praha 2004
CONTE, Gian Biagio, *Dějiny římské literatury*, 1. vydání, Praha, 2003
FRIEDEMANN, Käte, *Die rolle des Erzähles in der Epik*, nakl. H. Haessel, Berlin 1910
KERENYI, Karl, *Mytologie Řeků*, 1. vydání, Oikoymenh, Praha 1996
KINGSBURY, Jack Dean., *Conflict in Mark*, Fortress press, Mineapolis 1991
LÜDERITZ, Gert, *Rhetorik, Poetik, Kompositionstechnik im Markusevangelium*, In: *Markus- Philologie*, vydáno Hubert Cancik, J.C.B.Mohr, Tübingen 1984
Řecká dramata, přel. Šrámek V., Stiebitz, F., Mladá Fronta, Praha 1976
LIMBECK, Meinhard, *Malý stuttgartský komentář*, 1.vydání, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1997
NESTLE-ALAND, *Novum testamentum graece*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1993
STEHLÍKOVÁ, Eva, *Antické divadlo*, 1. vydání, Karolinum, Praha 2005
STIEBITZ, Ferdinand, *Stručné dějiny řecké literatury*, 1. vydání, SPN, Praha 1966
STIEBITZ, Ferdinand, *Stručné dějiny římské literatury*, 1. vydání, SPN, Praha 1966
TRONSKIJ, Josif Mojsejevič., *Dějiny řecké literatury*, 1. vydání, SPN, Praha 1952
TRONSKIJ, Josif Mojsejevič., *Dějiny římské literatury*, 1. vydání, SPN, Praha 1952
VLAŠÍN Štěpán., *Slovník literární teorie*, 1. vydání, ČS spisovatel, Praha 1984

Slovníky:

- HAIS, K., HODEK, B., *Velký anglicko-český slovník*, Academia, ČSAV, Praha 1984
LEPAŘ, F, *Nehomérovský slovník*, Karel Vačlena, Mladá Boleslav 1892
LIDDEL, H.G., SCOTT, R., *Greek-english lexicon*, Carendon press, Oxford 1996
VOLNÝ, J., *Česko-německý slovník*, SPN, Praha 1963